

Dr. Meltem Erinçmen KÂNOĞLU*

Türk Kadın Hareketi'nin Resimli Ay Dergisi'ndeki Yansımasına İki Örnek: Ben İnsan Değil miyim? ve Dulluğa Veda

Özet

Toplumsal bellek oluşturma açısından bakıldığında, dinamik bir toplumsal değişim sürecinde, toplumsal hareketlerin, hedeflediği noktaya ulaşılabilmesi için otorite ile birlikte toplumun farklı kesimlerinin de çalıştığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 10 yılında Türk kadınının siyasi ve toplumsal haklarını kazanması kitle iletişim aracı olan basın ile desteklenmiş ve Medeni Kanun'daki eksikliklere dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu noktada, Resimli Ay dergisi, Türk Kadın Hareketi'ne katkıda bulunarak hem bildiri şeklinde yazılar yayınlamış hem de Batı'da olduğu gibi popüler edebiyatı kullanarak okura ulaşmayı hedeflemiştir.

Kadın Hareketlerine basın aracılığı ile gelen desteğin Cumhuriyet'in ilk sıkı yönetim ve sansür dönemi olan Takrir-i Sükun Dönemi (1925-29) içinde olması, yazıların özgür eleştirel içeriklerini önemi kılmaktadır. Bu dönemin dinamiği içinde, Resimli Ay'da 1927'de yayınlanan Sabiha Zekeriya'nın eleştirel yazısı, Ben İnsan Değil miyim?, ve 1928'de yayınlanan ve bir popüler edebiyat örneği olan İbn-ül Refik Ahmed Nuri'nin kısa öyküsü Dulluğa Veda içerik olarak dikkat çekmektedir. Bu iki metin incelendiğinde, Takrir-i Sükun Dönemi'nde basının Türk Kadın Hareketi'ne ne şekilde hizmet ettiği görülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Takrir-i Sükun Dönemi, Türk Kadın Hareketi, basın, popüler edebiyat

Abstract

During the first decade of the Republic of Turkey, Turkish women's battle of obtaining their social and political rights had been supported via the mass communication device, the press, as to bring criticism to the deficits in the new Civil Law (Medeni Kanun). Regarding this, by publishing critical writing and popular literary works, as it was done in the West, the magazine called Resimli Ay assisted Turkish Women Movement and aimed to reach the reader.

Occurance of Woman's Movement in the period of 'Maintenance of Order Law' (Takrir-i Sükun Kanunu) (1925-29), which was Turkey's first martial law and censorship period, draws attention to the free-critical contents of the published works in the press. In the dynamics of this period, Sabiha Zekeriya's critical writing, "Am I not a Human Being?", published in 1927 and a popular literature piece, called Farewell to Widowhood, a short story written by İbn-ül Refik Ahmet Nuri, published in 1928 in the magazine Resimli Ay are important concerning their contents. By studying these two texts, the press-support to the Turkish Women Movement during the 'Maintenance of Order Law' period could be comprehended better.

Key Words

Period of Maintenance of Order Law, Turkish Women Movement, press, popular literature

* Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi
meltemkanoglu@superonline.com

Giriş

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar süre gelen ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Batılı bir milli kimlik kurma çabaları, Batı dünyasına yönelme ve Batılılaşma hareketleri ile birlikte siyasi iktidar mücadeleleri, ilerici ve gerici olma tartışmaları, kadın meselesini modernleşmenin odak konusu haline getirmiştir. Cumhuriyet'in ilk 10 yılında gerçekleştirilmeye çalışılan toplumsal değişimlerin bir bölümünün, kadın haklarını kapsadığı düşünüldüğünde, kadın hareketleri bağlamında toplumsal eylemlerin sık olduğu bir dönemden bahsetmiş oluruz. Bunun nedeninin, Batı kültürel modelindeki "eşitlik"liğin, kadının "insanlık" mertebesine çıkarılarak ve kadın-erkek eşitliği şekline getirilerek, geleneksel toplumdaki kadının İslami geleneklerin koruyucusu halinden çıkarılması ve özgürleşmesiyle gerçekleşebileceğinin savunulmasıydı (Göle 1998: 73-78).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen diğer devrimlerin yanı sıra, Medeni Kanun'un kadına sağladığı erkekle eşit olma hali, kadına Batılı bir toplum olma yolundaki Türkiye'de pek çok hak getirmekle birlikte, onu siyasi haklardan mahrum bırakmıştı. Bu nedenle, 4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren Medeni Kanun, Batılı aile düzenine geçiş olarak görülmüşse de getirdiği haklar yine de kadınlar tarafından yeterli görülmemişti (Yaraman 2001: 144). Bunun nedeni, kadınların II. Meşrutiyet'ten 1926 yılına kadar pek çok şekilde örgütlenmiş ve haklar kazanmış olmasıydı.¹ Toplumun içinde etkin rol edinip katı-

lımcı olan kadınlar, 1924 yılında Türk Ocağı'nda toplanıp Aile Hukuku'nu tartışıp incelemişler ve birbirlerinden farklı düşünceler ortaya koysalar da, bu konuda da söyleyecek şeyleri olduğunu göstermişlerdir (Yaraman 2001: 140). "Türk Kanunu Medenisi" işte bu seslerin ardından toplumun içinde daha eşit bir kadın konumu oluşturmak için 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiş, cinsiyetler arası farklılık ve hiyerarşik ilişkiler üzerine kurulu İslami bir toplumda, Batı medeniyetinin eşitlik ilkesi aşılacaktır (Göle 1998: 105-106). Ne var ki, kadınların erkeklerle eşit siyasal hakları edinme beklentisi ortadan kaldırılamamış ve kadınların bundan sonraki hareketi, siyasi seçme ve seçilme konusunda olmuştur. Bu doğrultuda, 1927 tarihinde Kadınlar Birliği, tüzüğüne kadına "siyasi haklar için çalışacağı" yolundaki maddeyi eklemiştir. (Göksel 1993: 165).

Kadınların özgürleşme ve toplumdaki yerlerinin erkeklerle eşit bir hal alma çabaları siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda sürerken, Reisman'ın, "19. ve 20. Yüzyıl toplumlarında kişinin toplumsallaşmasının ve dünyayı öğrenmesinin yeni bir iletişim aracı ile olduğu"nu, (Aktaran: Oskay 1982: 55) anlatan sözleri ışığında Türk kadınının mitingler, toplantılar ve bildiriler dışında sesini duyurmak amaçlı kullandığı bir başka aracın da, kitle iletişim aracı olan basın olduğunu söyleyebiliriz. Serpil Çakır'ın da belirttiği gibi, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı kadını, kendilerini ve Batılı kadını basın yoluyla tanıyıp, başka kültürleri ve yaşam şekillerini öğrendiler. Kadın dergilerinde çıkan yazılarda, kendilerine giydirilen anne ve eş kimliğinden farklı şekillerde

de toplum içerisinde varolabileceklerini okudular. Batılı kadının toplumsal haklarını edinebilmeleri için geçirdikleri sancılı süreci izlediler ve kendi hakları için abalamaaya başladılar. Kadın derneklerinin bu yöndeki faaliyetleri, dergilerdeki yazılarla desteklendi ve büyük bir tabana yayılmaya çalışıldı (akır 1996: 316).

Kadının toplumsal siyasal haklarını edinme çabalarının basın yoluyla geniş bir tabana yayılmaya çalışılması, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da II. Meşrutiyet'e benzer bir yön izlemiştir. Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra, Türk kadınının toplumsal ve siyasal haklarını kazanma ve bu kazanımların toplum tarafından ielleştirilme çabalarının, dergi ve gazetelerde tefrika roman, öykü ve yazılar yayımlanarak desteklendiğini söylemek mümkündür. Söz konusu olan dönemde, kadın hareketine yönelik yazılarda, Türk kadınının, siyasi otorite kararlarını ve kanun maddelerini basın aracı ile özgürce eleştirebilmeleri oldukça şaşırtıcıdır. Bunun nedeni, sözünü ettiğimiz sosyal ve siyasal kazanımları hedefleyen kadın hareketlerinin gerçekleşme yönünde hız kazandığı dönemin Takrir-i Sükun Dönemi (1925-1929)² olmasıdır. Bu dönem, bir çok gazetenin kapatıldığı ve gerici olduğu veya yeni oluşum içinde olan Cumhuriyet'e zarar vereceği düşünülen gazeteci ve kişilerin İstiklal Mahkemeleri'nce yargılanıp, srldğı ya da cezalandırıldığı, Cumhuriyet'in ilk sıkı yönetim ve sansür dönemi- dir. Bu baskıcı dönemin hedefini, yeni kurulan Cumhuriyet'in zarar görmeden kurumsallaşması ve yeni ulus devlet yapı-

sının devrimlerle sorunsuz bir şekilde toplum tarafından ielleştirilmesi olarak aldığımızda, kadın söylemine izin verilmesinin, devrimlerin kadının özgürleşmesi üzerine kurgulanmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Gerici muhalefetin ve İslamcı kesimin susturulmasının, kadınlara yönelik devrimlerin daha hızlı gerçekleşmesini sağladığı düşünüldüğünde, kadınların gerek toplantılarda gerek basın yoluyla haklarını aramalarına izin verilmesini geleneksel bir toplum yapısından modern topluma geçişi ve planlanan devrimlerin işlev kazanmasını hızlandıracağı yönündeki düşünceye bağlayabiliriz. Bu yüzden, böylesine baskıcı bir dönemde kadının henüz elde edemediği ama uğruna savaştığı hakların alınması için kitle iletifim aracı olan basının nasıl kullanıldığı önemlidir.

Resimli Ay Dergisi ve Türk Kadın Hareketi'nin İki Metne Yansıması

Batı'da, Sanayi Devrimi'nden sonra, devrimlerin, kültürel değişimlerin, toplumsal hareketlerin gerçekleştiği ve siyasi otoritelerin oluştuğu dönemlerde gazeteler ve dergiler oldukça merkezi bir rol oynamıştır. Benzer bir şekilde, Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1924'te gazetecilere verdiği yemekli toplantıda yeni rejimin siyasal savaşımının daha bitmemiş olduğunu belirterek, basından Ankara'yla uyumlu davranışlar istemiştir (Gevgilili 1983: 214). Atatürk, bu yemekte basının rolü üzerine şunları söylemiştir:

Arkadaşlar, Türk basını, milletin gerçek seda ve iradesini belirtmesi şekli olarak Cumhuriyetin çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir, bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi... Basın mensuplarından bunu istemek Cumhuriyet'in hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve dayanışma içinde bulunması bir zarurettir. Umumun selamet ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına gereği gibi ulaştırmakta basının görevi çok, çok önemlidir... (Topuz, 1996: 81).

Cumhuriyet dönemi, Türk modernleşmesinde basının öngörülen, devrimleri destekleyen, yerini anlayabilmek açısından Atatürk'ün basının yeni rejim içerisindeki, hiç değilse Takrir-i Sükun Dönemi sürecindeki, yerini belirleyici sözleri önemlidir. Buna göre, erken Cumhuriyet döneminde Medeni Kanun'dan sonra, kadının modern hayat içindeki yerini içselleştirmek ve toplum içindeki kadın erkek eşitliğini sağlamak amaçlı söylemlerin okura yansıtılmasının büyük oranda basın aracılığı ile gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, gazete ve dergilerde kullanılan popüler edebiyat ürünleri de, işlevsel olmuş ve bu tür edebi ürünler toplumsal değişim ile eseri üreten yazar, üretimi destekleyen dergi, gazete ve üretimi talep eden veya üretimin sunulduğu okur arasındaki ilişki için de önem kazanmıştır. Böylece, Takrir-i Sükun Dönemi'nde görüldüğü üzere bir popüler edebiyat eserinin geniş kitleler için üretilen her türlü sanat ürünü olabileceği gibi, siyasal iktidarın reformlarına yol açıcı nitelikteki genel seçim kampanyaları şeklinde de

okura sunulması mümkündür (Van Der Haag 1964: 526).³ Bu duruma örnek olacak çalışmamızda, *Resimli Ay* Dergisi'nde, kadın erkek eşitliği konusuna değinilen, biri Temmuz 1927 tarihinde dergi sahibi Sabiha Zekeriya'nın *Ben İnsan Değil miyim?*⁴ başlıklı yazısı, diğeri Temmuz 1928 tarihinde yayımlanan İbn-ül Refik Ahmed Nuri'nin Dulluğa Veda adlı kısa öyküsü olan iki yazı ele alınıp, dönemin kadın hareketi ve popüler edebiyat ilişkisi içinde incelenecektir.

Öncelikle, Sabiha Zekeriya'nın yazısına bakmak, dönemin iş kadınının kadın hakları konusunu ele alışı açısından aydınlatıcı niteliktedir. Unutmamak gerekir ki, Sabiha Zekeriya'nın bir yayıncı olmakla birlikte kadının siyasi hakkını kazanması için aktif olarak siyasetle de uğraşan bir kişilik ve Türk Komünist Partisinin de etkin bir üyesi olması, onun politik dilini ve bir sansür dönemi içindeki cesur söylemini açıklamaktadır. Bu bilginin ışığında, Sabiha Zekeriya'nın, kadının siyasette eşit hakları kazanabilmesinin basit kanuni haklara sahip olmadan gerçekleşmeyeceğini ve Medeni Kanun'daki yetersizliklerin kadın hareketini ileri götürmede bir engel olduğunu bir kaç defa tekrarladığını ve bu konuya dikkat çekmek istediğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Medeni Kanun'un, kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesine kadar olan dönemde geçirdiği değişimler göz önüne alındığında, Sabiha Zekeriya'nın yazısında olduğu gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla kanuna yönelik yapılan eleştirilerin gözardı edilmediğini söylemek mümkündür.

Resimli Ay Limited Şirketi'nin kurulmasıyla bayiler ve diğer dergiler, *Resimli Ay* dergisinin anlaşılabilir fiyatın üzerinde satılmasını istemişler ve bunun reddi durumunda dergileri satmama kararı almışlardır. Bu durum karşısında dergi sahipleri, anlaşarak bayilere ortak bir mektup göndermiş ve bunun karşılığında bayiler, dergilere ve dergi imtiyaz sahiplerine dava açmışlardır. Dergi sahiplerinin birbirlerine tanıklık etmeyi kabul etmeleri üzerine Sabiha Sertel'in tanıklığının kadın olması nedeniyle kabul olmaması üzerine, Sabiha Zekeriya, *Resimli Ay* dergisinde yayımlanan ve kadın haklarını savunan protesto niteliğindeki yazısını yayınlamıştır. (Arslantaş 2003) Sabiha Zekeriya, yazısının altında yatan nedeni şöyle açıklar:

Birkaç mecmua sahibinin birleşerek Anadolu'daki bayilerine gönderdikleri bir mektup bu mecmua aleyhine bir dava açılmasına sebep oldu. Bu davada Resimli Ayve Çocuk Ansiklopedisi namına ben de dahil bulunuyorum. Hakkımızı müdafaa için arkadaşlarla bir avukata vekalet vermeyi kararlaştırdık. Vekaletnamenin tanzimi için Eminönü'nde bir katib-i adle müracaat ettik. İşimizi yapan katip iki şahide ihtiyaç gösterdi. Orada biz yalnız dört mecmua sahibi hazır bulunduk. Vekaletnamenin iki nüsha olarak tanzim edilmesini ve birbirimize şahit olmayı teklif ettik. Katip, gözlerini gözlüklerinin arasından kaldırdı, bir şeyler söyledi. Uzakta olduğum için yavaşça dudakları arsında fısıldadığı sözleri işitmedim. Arkadaşlardan biri seslendi:

- Sabiha Hanım, sizin şahadetinizi kabul etmiyorlar, dedi.

Ben insan değil miyim? Dedim...⁵ (Sabiha Zekeriya 1927: 2, 48).

Sabiha Zekeriya'nın (Sertel)⁶ yazısı, Takrir-i Sükun Dönemi'nin İslamcı hareketleri engelleyici ve siyasi otoriteye zarar verici söylem ve hareketleri cezalandırıcı tutumu içerisinde, son derece özgür bir ifade ile yazılmıştır ve Medeni Kanun ile toplumun kadına bakış açısını eleştirmiştir. Yazıda kullanılan dil, oldukça politik olmakla birlikte eleştirel olmaktan çok bir bildiri tadındadır. Bu yazı gazetelerde haber olup, *Cumhuriyet Gazetesi*'nde de yayımlanınca, savcılık, Sabiha Zekeriya'yı çağırarak, kadının tanıklığı hakkında hiçbir kanun maddesinin kendisine bildirilmediğini ve eleştirel yazılarına devam ederse tutuklanacağını söyleyince, Sertel Medeni Kanun'un kadına verdiği hakların yürütülmesini istediğini, yazının hedefinin, hakların kağıt üzerinde kalmaması ve kullanılması, "eski şeriat zihniyetinin kafalarda bıraktığı son etkilerin de" yıkılması ve bir yanlışı görüp göstermek olduğunu belirtir (Arslantaş, 2003). 1927'de yayımlanan buyazıdaki politik dilin, daha önce belirttiğimiz üzere Sabiha Zekeriya'nın politik kişiliği ile bağlantısı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yazıdan üç yıl sonra, 3 Nisan 1930'da, 164 maddelik Belediye Kanunu, kadınlara belediye seçimlerinde oy kullanma ve seçme hakkını getirdiğinde, Sabiha Zekeriya adaylığını koymuştur. Sabiha Zekeriya 1930'da Belediye Meclis üyeliği için aday olduğunda, yine *Resimli Ay Dergisi*'nde programını açıklarken İstanbul'un içindeki fakir halkı, küçük esnafı ve küçük memuru temsil

edip, onların reyini, otoritesini, iktisadi ve içtimai haklarını müdafa edeceğine söylemiştir (Sabiha Zekeriya 1930: 3). Yaraman'a göre, bu programda kadınlara yönelik hiçbir plan olmamasının nedenini, kadınların artık istedikleri haklara kavuşmuş ve toplumsal siyasal arenada yerlerini almaya başlamış olmalarına bağlayabiliriz (Yaraman 2001: 157).

Görüldüğü üzere, Sabiha Zekeriya'nın dergide çıkan, kadınların toplum içinde temel hak edinimi konusu üzerine eleştirel ve bilgilendirici yazıları toplumsal değişimin basında yansımalarına bir örnektir. Ayrıca, *Ben İnsan Değil miyim?* başlıklı metnin incelenmesi, Fatmagül Berktaş'ın *Türkiye'de Kadın Hareketi: Tarihsel Bir Deneyim* adlı yazısında, "tek parti devletinin otoriter niteliği ve 'yeni kadın'ı kendi amaçları için biçimlendirip dizginlemek istemesi, özerk bir kadın hareketi oluşmasını da önledi," (Berktaş 1994: 24) şeklindeki saptaması doğrultusunda kurumsallaşmış bir kadın hareketi olmasa da, Takrir-i Sükun Dönemi'nde kadınların buyüünde etkin bir hareketlenme içerisinde olduklarını da göstermektedir.

Resimli Ay dergisinin politik görüşleri okura ileten bir işlevinin de olduğu görüldüğünden, derginin içindeki diğer yazıların içeriği de, merak uyandırmaktadır. Kitle iletişim aracı olan bir dergi, sahibinin o dergiyi otoriteyi eleştirel amaçlı kullanması, popüler edebiyatın da bu amaçla kullanılabilmesi düşünüldüğünde, dikkati dergideki popüler edebiyat eserlerine çekmektedir. Bu doğrultuda, dergide, amacı kadın haklarını toplum içinde erkekle eşit

bir seviyeye getirmek olan bir bildirinin ardından, hikaye türünde de Sabiha Zekeriya'nın desteklenebileceğini öngörebiliriz. 1928 yılında dergide yayımlanan, *Dulluğa Veda* adlı öykü, ele aldığımız dönemdeki kadın-erkek eşitliği konusuna eğilmekte ve bize bir kitle iletişim aracının nasıl bir çok şekilde işlevsel olabileceğini göstermektedir.

Leo Lowenthal, popüler metaların kitlelerin sosyal psikolojilerinin belirteçleri olduğunu, kitle iletişim araçlarının yapısını, içeriğini ve dil kullanımını inceleyerek, toplumların davranışlarının, yaklaşımlarının, ortak inançlarının, önyargılarının, arzu ve isteklerinin öğrenilebileceğini söyler (Lowenthal 1984: x)'. Bu bağlamda, *Resimli Ay* dergisinde Temmuz 1928'de yayımlanan *Dulluğa Veda* adlı kısa öykü de, derginin kadın haklarının edinimi savaşında üstüne aldığı görevi, düz yazının yanı sıra popüler edebiyat kanalıyla da okura nasıl sunduğunu göstermektedir.

Öykünün kahramanı, "Melih" dördüncü kez evlenmek üzeredir ve arkadaşı Şadan'a mektup yazıp, üç defa nasıl evlenip de dul kaldığını ve son kocasının kim olduğunu haber verir:

Bilirsin ki ilk kocam, hem sofı, hem de sefih (zevk ve eğlenceye düşkün) idi. Beraber akşamcılık etdiğimiz halde sabah namazı kılmadığım için beni boşadı. İkinci kocam, şen idi, şuh idi, fakat çok kıskançtı. Dayızademle seviştığımızden şüphelendiği için ayrıldık. Vakıa sonra dayızademe vardım ama, ondan da ölüm ayrıldı. Tamam dokuz ay hür bir dulluk yaşadım. Bu son hür niyetten o kadar memnun idim ki... Fakat ailem-

de kadın için erkek pençesinden kurtulmuş yok. Bir şa'ir beni tedansanda görmüş, beğenmiş. İstedi. Ben de onu şöyle bir gördüm. Kısmet imiş zahir, ben de istedim (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 1. Sütun, s. 13).

Meliha arkadaşına nikahlanmadan önce dulluğa veda etmek için bir maskeli baloya gideceğini söyler çünkü, "Evlenecek erkekler, bekarlığa nasıl veda ederlerse kocaya varacak dul kadının da, dulluğa veda etmek hakkıdır" diye düşünmektedir (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 1. Sütun, s. 13). Kadın erkek eşitliğini ve bu eşitliği kendine ispat etmek amacıyla olduğunu vurgulamak için de önceki sözlerine şu sözleri ekler Meliha:

Yoksa hayatta erkek kadın hukukunun müsavı (eşit) olduğu sözde kalır. Ben bunu nefsim karşı fiilen isbat etmek istiyorum. Kim ne derse desin bu bir teşebbüs-i şahsidir. Kadın için artık cesaret-i medeniyye göstermek zamanı hamd olsun gelmiştir (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 1. Sütun, s. 13).

Meliha, mektubun devamında henüz evlenmemiş olan okura ise öğüt verir ve "Yalnız henüz kocaya varmamış veyahud hararet-i şeb-i ayine karşı soğuk kanlılıkla bekaretini muhafaza edebilmiş olan genç kızlar için bu teşebbüs mahzurlu ve tehlikelidir," der ve kendisi gibi dul kadınlar için böyle hareketlerin doğal olduğunu belirtir (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 1. Sütun, s. 13). Mektup, Meliha'nın balo için ne kadar heyecanlandığını anlatan ve Şadan'a ikinci kez evlenmeden önce kendisi-

nin de aynı şeyi yapmasını önerdiği sözlerle biter.⁸

Şadan, balonun ertesi günü arkadaşına gider ve onun baloda yaşadığı talihsizliği dinler; Meliha, baloda erkeklerle eğlenirken, siyah maskeli bir adam ile bir odaya gitmiş ve onunla şampanya içip flört etmiştir. Adamın maskesini çıkartması ile de şaşkınlıktan bayılmıştır çünkü karşısındaki adam nişanlısıdır. Adam da Meliha'nın kim olduğunu kadın bayıldıktan sonra öğrenmiştir. Meliha uyandığında kendisini yatağında bulmuş, hizmetçisi onu eve getiren adamın kendisine bir mektup verdiğini söylemiştir. Meliha'nın nişanlısı mektupta şöyle yazmaktadır:

Meliha Hanım. Ben bu gece kanaat hasıl ettim. Sizin ruhunuzda zevce olmaktan ziyade metres olmak sevdası var. Kıyılacak nikahımızı bir tarafa bırakalım. Ben sizi seviyorum. Siz de beni seviyorsanız metresim olur musunuz? (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 3. Sütun, s. 16)

Nişanlısının bıraktığı mektup ile telaşlanan Meliha, toplum içinde kadın ve erkeğin eşitsizliğinden yakınarak şöyle der:

(...) Biz ne yapsak erkek gibi olamayacağız. Hani biz hukuk, müsavat, serbestlik diye bağırıp çağırıyoruz ya; bunları bize vermiyorlar diye erkeklere kızmayalım. Kabahat bizim böyle yaradılışımızda... O beni öpmeğe kalksa "ne yapalım erkek değil mi? Canı istemiş" denir. Ben onu öpmek istesem "aman, bu ne hayasız aşifte kadın", derler. Erkeklerle aramızda dağlar kadar fark bulunduğuna o gece baloda kani oldum. Erkeklerin bekarlığa veda etmesi al-

el-ade bir şey. Fakat bizim dulluğa vedamız, bir takım kaydılarla bağlı olduğu için fevkalade zor ve tehlikeli (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 3. Sütun, s. 15).

(...) Gördün mü Şadan? Biz ne olsak erkek hükmü, erkek nüfuzu altından kurtulamayacağız... Meb'us olacağız, hakim olacağız, şu olacağız, bu olacağız, diye beyhude bağırp çağırmayalım. Bize bu hakları vermiyorlar diye de erkeklere çatmayalım. Kabahat onlarda değil, bizden dulluğa veda edebilmek gibi küçük bir hakkı bile kırsırgayan (esirgeyen?) hilafettedir.. İşte mektubunu okudun ya, beni seviyormuş. “Zevce değil, bana metres ol” diyor. Bu bir hüküm bu bir emirdir fakat ben mesela sevdiğim bir erkeğe sen bana koca değil, metres ol diyemiyorum (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 3. Sütun, s. 16).

Meliha'nın sözleri, Sabiha Zekeriya'nın yazısındaki kadın erkek eşitsizliği konusunu aynı sertlikle ele almaktadır. Sabiha Zekeriya'nın eleştirel yazısına, popüler edebiyat bağlamında destek veren *Dulluğa Veda*'nın son sözleri, mesaj veren nitelikte olup, daha tutucu bir karakter olan Şadan tarafından söylenir: “İyi bir kadın ol da nasıl olursan ol” (İbn-ül Refik Ahmed Nuri 1928: 3. Sütun, s. 15). Bu son sözden, iyi bir insan olmanın kadın ya da erkek olmaktan daha önemli olduğu çıkarımını yapabiliriz. Ayrıca, bu son sözler, ahlaki normların toplum içerisindeki işleyişini de çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, kadın dergisi gibi bir kitle iletişim aracının kadın hareketine hız ve

ren bir araç olarak kullanılmasını örneklediğimiz *Resimli Ay*'ın okurla ilk defa buluştuğu 1 Şubat 1924'de derginin sahiplerinden Zekeriya Sertel'in derginin hedefini okura iletme şekli, popüler kültür ürünlerinin ve bu ürünleri topluma ileten araçların ne denli işlevsel olduğunu göstermektedir.

Bizde şimdiye kadar iki şekil dergi çıkmıştır. Bunlardan biri, sayısı az bir okuyucuya hitabeden mecmualardır; yazarlar yazarların edebi zevkine göre yazılır. Bir de ikinci sınıf mecmualar vardır ki, bunları para kazanmak ve şöhret sağlamak emeliyle kitapçılar ve amatörler çıkarırlar. *Resimli Ay* ne birinci ne de ikinci zümreye dahildir. Bizim hedefimiz okuyucuların, okuma ihtiyaçlarını doymak ve memleketimizde gerçek bir halk dergisi kurmaktır. Bizce bir makalenin değeri altındaki imzadan çok, okunmasıdır. Özellikle *Resimli Ay*'da yayınlanacak makaleler, hikayeler, genel olarak yazılar, yalnız dar bir zümrenin edebi zevkine cevap veren yazılar değil, fakat insanların hissi, fikri mimağ, bedii ihtiyaçlarını doyuran, genel nitelikte yazılar olacak. Bu şekil, mecmualık aleminde yeni bir yoldur (Aktaran: Aslantaş 2003).

Görüldüğü üzere, Zekeriya Sertel, derginin hedefini belirlerken, *Resimli Ay*'ın tanımlamasını bir popüler kültür ürünü olarak yapmıştır. Bu bağlamda, diğer kitle iletişim araçlarında da olduğu gibi, *Resimli Ay* dergisinde çıkan metinleri hem politik, hem de popüler dille yazılmış birbirini destekleyen, okur kitlesini toplumsal olaylardan haberdar eden, uyandıran, eğlendi-

rererek öğreten veya ikaz eden, toplumun değişik kesimleri ve siyasi otorite arasındaki köprüyü de kuran araç olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Ayrıca, kullanılan metinler, içerikleri açısından derginin bakış açısını, sosyal ve siyasal gelişmeler karşısında durduğu yeri de ortaya koyan zengin kaynaklar niteliğindedir. Buna göre, Takrir-i Sükun Dönemi'nde, kadın hareketi gibi toplumsal hareketlerin bir popüler kültür ürünü olan Resimli Ay dergisinde ne şekilde yansıtıldığını incelemek, bu dönemdeki toplumsal ve siyasal yapının ve hareketlerin daha iyi anlaşılmasına ışık tutmaktadır.

Peyami Safa'nın da belirttiği gibi Cumhuriyet dönemindeki modernleşme hareketini "kitap/doktrin" idealine dayanan devrimler değil de "hayat"tan alınan ve yaşayarak eksikliklerin giderildiği, toplumdaki tepkiler doğrultusunda gereğe göre toplum tarafından kabul edilir hale getirilmek üzere değişikliklerin yapılabildiği devrimler (Safa 1938: 174-175) olarak ele alınabilir. Bu durumda, kitle iletişim araçlarının "hayat"ın içinden ve halk için ürettiği popüler edebiyat ürünleri de önem kazandığından, *Ben İnsan Değil miyim?* ve *Dulluğa Veda* metinlerini inceleyerek, kitle iletişim aracı olan bir derginin hem bildiri özelliğindeki yazı ile, hem de popüler edebiyatı kullanarak belli bir toplumsal hareketi ne şekilde okura yansıttıklarını görmek mümkündür. Bu özellikle Takrir-i Sükun gibi bir geçiş rejimi döneminde, kitle iletişim araçları üzerinden yayınlanan popüler edebiyat ürünlerinin istenilen ve gereken değişikliklerin ürünler yayınlan-

dıktan bir süre sonra gerçekleşmesinden dolayı dönemin kadın hareketine sağladığı katkıların bir göstergesidir. *Dulluğa Veda*, bir erkek tarafından yazılmış olsa da dönemin ve derginin kadına ve kadın hareketine bakış açısını anlatmaktadır. Takrir-i Sükun Dönemi'nde basın yoluyla içselleştirilmeye çalışılan kadın hareketini daha iyi anlayabilmek için bu dönemde yazılan diğer popüler edebiyat eserlerini ve dergi ile gazetelerde yayınlanan diğer yazıların birbirlerini bu konuda nasıl desteklediğini incelemek yararlı olacaktır.

Notlar

¹ Örneğin, 1908'de Halide Edip Adıvar, "Müdafaa-i Hukuku Nisvan" (Kadın Haklarını Savunma) Derneği'ni kurmuştur (Taşkıran 1973: 38); 1916'da "Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi" İstanbul'da kurulmuştur ki bu kurum yardımıyla pek çok kadın iş bulmuş hatta gönüllü asker olarak, 'Birinci Ordu-i Hümayun'a Merbut Birinci Kadın İşçi Taburu' adı altında orduda geri hizmette bulunmuşlardır (Yaraman 2001: 106-108); 1917'de Aile Hukuku Kararnamesi çıkmış ve evlenmek için Devlet izni, erkeğin ikinci kadınla evlenirken ilk eşten izin alması gibi poligami konusunda sınırlılıklar getirilmiştir (Göksel 1993: 140); 1919'da kadınlar, Türk Ocağı tarafından örgütlenen Fatih mitingini düzenleyerek işgal kuvvetlerini protesto etmişlerdir (Yaraman 2001: 113); Sivas Kongresi'nden sonra, "Anadolu Kadınlar Mü-

dafaa-i Vatan Cemiyeti” kurulmuş, Kurtuluş Savaşı sırasında çalışan kadınların katkıları gözönünde bulundurularak, 1923 yılında toplanan Birinci İktisat Kongresi’nde kadınlara ilgi gösterilmiştir (Yaraman 2001: 118-129); 1922 yılında kız öğrenciler Tıp fakültesine kabul edilmiş, 1924 yılında, 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de kızlara da erkeklerle birlikte okula gitme hakkı verilmiş ve kısa süre sonra bu kanununun 87. maddesi değişerek kızlara ilköğretim zorunlu kılınmıştı (Göksel 1993: 163).

² Takrir-i Sükun Dönemi, Meclis’in 1925’de yaşanan Şeyh Sait ayaklanmasının sonucunda, Takrir-i Sükun Kanunu adıyla bir terör kanunu tasarısını çıkartması ile başlar. Bu kanun, hükümete, basın özgürlüğünü dilediği gibi kısıtlayabilmek, gazeteleri kapatabilmek, İstiklal Mahkemeleri’nin kullanımı gibi olağanüstü yetkiler vermiştir. İki yıl etkin olarak kullanılan ve takip eden iki yılda ise pek kullanılmadan yürürlükte kalan Takrir-i Sükun Kanunu’nun, yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye’si’ni, laiklik karşıtlığı, halife yanlılığı, aşırı dincilik ve modernleşme karşıtlığından temizleme sürecini oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca bu dönem, bir çok inkılabın gerçekleştirildiği dönem olması açısından da önemlidir.

³ Takrir-i Sükun Dönemi’nde, *Cumhuriyet*, *Milliyet* gibi gazetelerde yayınlanan tefrika romanlar, *Resimli Ay Dergisi*’ndeki diğer tefrika romanlar ve öyküler, dönemin, devrimlerin öngördüğü

modernleşme hareketini yansıtan, toplumsal bir bellek oluşturma çabasındaki eserlerdir. Bu roman ve öykülerin bir çoğu, kadın-erkek eşitliği konusunu ele almış ve Medeni Kanun çerçevesinde modernleşmeyi içselleştirici bir rol yüklenmişlerdir. (Kânoğlu, 2006: s. 64)

⁴ Bu metnin tümünün, dönemin baskıcı yapısındaki, Sabiha Zekeriya’nın cesur söylemini daha iyi anlayabilmek açısından bir bütün olarak görmenin yararlı olacağı düşünülerek burada verilmiştir:

Birkaç mecmua sahibinin birleşerek Anadolu’daki bayilerine gönderdikleri bir mektup bu mecmua aleyhine bir dava açılmasına sebep oldu. Bu davada Resimli Ay ve Çocuk Ansiklopedisi namına ben de dahil bulunuyorum. Hakkımızı müdafaa için arkadaşlarla bir avukata vekalet vermeyi kararlaştırdık. Vekaletnamenin tanzimi için Eminönü’nde bir katib-i adle müracaat ettik. İşimizi yapan katip iki şahide ihtiyaç gösterdi. Orada biz yalnız dört mecmua sahibi hazır bulduk. Vekaletnamenin iki nüsha olarak tanzim edilmesini ve birbirimize şahit olmayı teklif ettik. Katip, gözlerini gözlüklerinin arasından kaldırdı, bir şeyler söyledi. Uzakta olduğum için yavaşça dudakları arsında fısıldadığı sözleri işitmedim. Arkadaşlardan biri seslendi: Sabiha Hanım, sizin şahadetinizi kabul etmiyorlar, dedi.

Ben insan değil miyim? Dedim...

Hadisenin tuhaflığı karşısında arkadaşlar güldüler. Katip yavaşça:

Estağfurullah Efendim, dedi. Kanun böyle...

Eski kanunun öyle olduğunu biliyordum. Fakat Kanun-ı Medeni'nin benden bu kadar ciddi bir hakkı esirgemediğini zannediyordum. Daireden gazetelerin posta vazifesile mükellef bir çocuğu getirttik. O şahit oldu. Ben iki mecmuayı temsil için orada bulunduğum halde, diğer iki arkadaşımın "da'vi vekilini tevkil ettiklerine şahidim" sözünü söyleyebilmek selahiyetini bile kazanamadım.

Bu çok basit görünen vaka bana daha henüz cemaatin ale-l-ade ferdine gösterdiği itimadı bana göstermediğini anlattı. Bu kanunun sarih manası şudur:

"Kadın daha henüz cemiyette bir ferd değildir. Her insan çocuğuna tabii bir hassa olarak verilen rüyet, hafıza ve şurudan mahrumdur. Ben, cemiyet, onun ne gördüğüne, ne hıfz ettiğine ne de taakul ettiğine itimad ederim. Bir kadının şuurukanun nazarında bir çocuğun şuru ile müsavidir. Çocuğun sözüne, rüyetine, şuuruna nasıl itimad edemezsem kadına da itimad edemem. Kadın cemiyet içinde ferd değildir. Cemiyetin ferde verdiği medeni, siyasi, insani, ictimai haklar, vatandaş hakkı, ferd hakkı yalnız onlar için mevzu-bahsdir. Kadın daha şuur sahibi olmadığı için bu haklardan mahrumdur.

Katip adl odasında kanunun bana verdiği cevaptan ben bu manaları çıkardım. Bana mecmua çıkarmak hakkı, yalnız bu nesle değil, gelecek nesillere dahi hitab edecek bir ansiklopedi neşr etmek hakkını veren bir cemiyet, benim daha henüz şuur sahibi bir ferd olmadığımı kabul etmiştir.

Bana verdiği büyük vazife ile, benden esirgediği küçük hak arasında müthiş bir tezad vardı. Bana bütün bir memleketin

irfan ordusuna hitab etmek selahiyetini vermekle şuurumu kabul etmişti. Şimdi bir vekaletname tanziminde, şuurumdan neden, nasıl, ve niçün şüphe ediyordu? Ben bu iki adamın bir üçüncüyü tevkil ettiklerini gördüm, işittim diyebilmek hakkından niçün mahrumdum? Niçün Mahrumum?

Vaz-ı kanun bana "sen münferid bir kadın olarak bu hakkı kazanmış olabilirsin. Fakat ben ale-l-umum kadına hitab ederim, ale-l-umum kadının şuuruna itimadım yoktur" diyemez.

Bu tarz telakki bana Hıristiyanlığın ibtidasında sembolik riyaseti altında toplanan bir ruhban meclisinde kadının canı var mı yok mu diye geçen münakaşayı ve bir rey-i muhalefe karşı yoktur kararı veren papazları hatırlattı.

İsviçre kanun maddesinde bu ilk Hıristiyanlığın bir eseri kalmış olabilir. Fakat Türk kanun maddesinde yeri olmasa gerek.

Kanun, bi-l-hassa kanun maddesinin kadına verdiği bir çok haklar var. Bunlar naif olmakla beraber ictimai tekamülde kadının oynadığı role nazaran şayan-ı şükrandır. Kadına sahib-i imtiyaz olmak, muallim olmak, doktor olmak hülasa tamamen kadını şuurulu farz ettiren bir çok şeyler olmak hakkını veren kanun bu gün artık, "kadının sözüne itimadım yok" diyemez.

Meb'us olmak, kadın siyasi haklarını almak için hamleler yapmaya çalışan kadınlar aceba kanunun daha bizleri ferd olarak kabul etmediğinden haberdar mıdır? Çünkü vatandaşlık hakkı muasır demokrasilerde kadın erkek her ferдин hakkıdır. Kadın ferd olmadığı için tabii olarak bu haklardan mahrumdur. Türk

kadını henüz vatandaş değildir. Türk kadını şahid olamaz, Türk kadını vasi olamaz, Türk kadını çocuğunun ve hatta kendinin sıhhi, ictimai hayatı ile alakadar olan beledi işlere karışamaz. Kadın daha henüz müstakil bir ferd değildir. Yanında istinad edecek bir baba, bir zevc veya bir erkeği yoksa hayat mücadelesinde mağlub olmağa mahkumdur. Kadının ticaret hayatında hiçbir itibarı yoktur, kadının ailedeki rolü ancak reisine tabi olmaktadır. Çünkü ailenin reisi erkektir. Kanıt müstahsil değil müstehlektir. Kadının ferd değil, erkeğin cemiyetin sırtında yaşayan bir yüküdür. Memleketin siyasi hayatına müdahaleye ise hiçbir hakkı yoktur. Kadının meb'us olması için mücadele edenler seri bir atlama hareketi yapıyorlar.

Daha kendilerinin şuur sahibi bir ferd olarak kabul etmeyen, memleketin sathı, umranı, terakkisi yolunda ona hakk-ı kelam ve hakk-ı semiy vermeyen bir kanundan, meb'us olmak hakkını istemek çok yüksek bir atlama değil midir?

Ben intihab hakkımı, siyasi hakkımı istemezden evvel insanlık hakkımı istiyorum. Katib-i adl odasında bana dairemdeki ale-l-ade memura verdiği insanlık hakkını benden esirgeyen kanundan iddia'm, benim de her ferd gibi görmek ve gördüğümü bilmek kabiliyetine sahib olduğumu kabul etmesidir. Ben çocuklarıma karşı veya vatanın her hangi bir çocuğuna karşı vesayet hakkımı istiyorum.

Çocuğumun babası öldüğü zaman şahadet için dairemdeki memuru kullandığım gibi, uşağımı vasi tayin etmek küçüklüğünden kurtulmak istiyorum. Her vatandaşın memleketinin terakkis-

de, umranına ait meselelerde bir hakk-ı reyî vardır. Ben çocuğumun ve memleketimin çocuğunun hakkını sathi ile, memleketin umranı ile alakadar beledi faaliyetde rey hakkını istiyorum, fikrimi beyan edebilmek hakkını istiyorum. Bu memleket bana "sen bu vatanın çocuğu değilsin, bu vatanın işleri ile alakadar olamazsın" diyemez. Benim bu toprağa karşı nasıl bir vazifem varsa bu toprağın da bana vereceği bir hak var. İşte ben, kanunun her vatandaşa verdiği vatandaşlık hakkını istiyorum.

Kanun-ı Medeni'nin kadına verdiği haklar arasında ferdiyetini şuurunu inkar etmesi ictimai bir yanlışlıktır. Kadına verilecek en basit, en mantuki, en ehemmiyetsiz hak, şahadet hakkıdır. Ben bununla, ruhban meclisinde kadının canı var mı yok mu diye geçen münakaşa arasında hiçbir fark görmüyorum. Biri kadının zü-ruh olduğunu, öteki zi-şuur olduğunu inkar ediyor. Arada geçen asırlar nazar-ı i'tibara alınırca bu günkü, dünden daha geri farz etmek icab eder. Beni zi-şuur diye kabul etmeyen bir cemiyette ise, siyasi haklarımı istemeği değil düşünmeyi bile çok seri bir atlama diye kabul ediyorum. Siyasi hak isteyenlere, vermek mevki'inde bulunanlar; evvela beni bir ferd olarak kabul ediniz, o zaman her ferd gibi, bana da diğer haklarımı vermek lüzum ve zamanı ister istemez kabul edersiniz. Ben bu gün için yalnız bir ferd olduğumun, zi-şuur bir ferd olduğumun kabulünü istiyorum (Sabiha Zekeriyâ 1927: 2, 48).

⁵ *Ben İnsan Değil miyim?* ve *Dulluğa Veda* metinleri Osmanlıca orijinallerinden çalışılmış olup, Osmanlıca'dan çevirisi Fi-

liz Öğretmen tarafından yapılmıştır.

⁶ Sabiha Zekeriya, Zekeriya Sertel ile evlenince, Sabiha Zekeriya Sertel olur.

⁷ Bu bölüm Lowenthal'in önsözünden alınmıştır.

⁸ Mektubun yazıldığı tarih 27 Kanun-ı sani (Ocak) 1928'dir. Popüler edebiyatın güncel olayları ele aldığı altını çizmek açısından öyküdeki mektubun tarihinin, öykünün yayımlandığı tarih ile öykünün konusunun ilham aldığı kadın hareketlerinin meydana geldiği döneme yakınlığını vurgulamak önemlidir.

Kaynakça

Arslantaş, Selma. "Mecmua Devrinin Sol Devlerinden Resimli Ay". <http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri>. 2003.

İbn-ül Refik Ahmed Nuri. "Dulluğa Veda". *Resimli Ay*. Sene 5, Mayıs 1928. S.13-16.

Berktaş, Fatmagül. "Türkiye'de Kadın Hareketi: Tarihsel bir Deneyim". *Kadın Hareketinin Kurumsallaşması: Fırsatlar ve Rizikolar*. Metis Yayınları. 1. Basım, İstanbul, 1994.

Çakır, Serpil *Osmanlı Kadın Hareketi*. Metis Yayınları. 2. Basım, İstanbul, 1996.

Gevgili, Ali. "Türkiye Basını". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 1, İletişim Yayınları. İstanbul, 1983. S. 214.

Göksel, Burhan. *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*. Kültür Bakanlığı Ya-

yınları - 906, Atatürk Dizisi - 27. 2. Baskı, 1993.

Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. Metis Yayınları. 5. Baskı, İstanbul, 1998.

Kânoğlu, Meltem. *Takrir-i Sükun Dönemi'nde Türk Modernleşmesinin Tefrika Romanlara Yansımalarına Analitik bir Bakış*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Radyo Televizyon Sinema Bilim Dalı, İstanbul, 2006.

Lowenthal, Leo. *Literature and Mass Culture: Communication in Society*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Inc., Vol 1, 1984.

Oskay, Ünsal. "David Reisman'ın Görüşleri". *Ankara Üniversitesi Basın Yayın Y.O. Yıllığı*, Sayı VII. Ankara, 1982.

Sabiha Zekeriya. "Ben İnsan Değil miyim?". *Resimli Ay*, Sayı 5-41, Cilt 4, Temmuz 1927. S. 1, 48.

Safa, Peyami. *Türk İnkılabına Bakışlar*. İnkılap Yayınevi. İstanbul, 1938.

Taşkıran, Tezer. *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Başbakanlık Yayınları. Ankara, 1973. S. 131-134, 143-153.

Topuz, Hıfzı. *100 Soruda Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi, Davaları,*

Hapisler, Saldırıları, Fahi Meçhul Cinayetler ve Holdingler. Gerçek Yayınevi. İstanbul, 1996.

Van Der Haag, Ernest. "Of Happiness and of Despair We Have No Measure". *Mass Culture*. M. White, Bernard Rosenberg, the Press. New York, 1964.

Yaraman, Ayşegül. *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*. Bağlam Yayınları. 1. Baskı, İstanbul, 2001.

